

6. Shepitko, V. Yu. et al. (2008), *Kryminalistyka: pidruchnyk* [Criminalistics: high school textbook], Pravo, Kharkiv, Ukraine.
7. Boiarov, V. I. (2017), "Features of interrogation of suspects in criminal proceedings about extremist activity". *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*, vol. 5, pp. 251–254.
8. Bukaev, N. M. et al. (2010), *Metodyka rassledovanyia prestuplenyi terrorystycheskoho kharaktera : monohrafiya* [The methods of investigation of crimes of a terrorist nature : monograph], "Iurlytynform", Moskva, Russia.

УДК 378.4-049.5

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-2-11>

**Внутрішні та зовнішні загрози безпеці діяльності вищого навчального закладу:
теоретичні та практичні аспекти**

Мельковський О. В.

*Запорізькій національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
av-melkovskiy@ukr.net*

Ключові слова:

система безпеки, внутрішні та зовнішні загрози, терористичні акти, надзвичайні події, техногенні катастрофи, запобіжні заходи, кримінальні прояви, економічна безпека, ризики безпеки.

У статті здійснено аналіз проблем розвитку та функціонування системи безпеки вищого навчального закладу в умовах сучасних ризиків. Розглянуто пропозиції щодо вдосконалення системи безпеки, запропоновано шляхи її реалізації з використанням практичних рекомендацій. Розглянуто структуру економічного потенціалу вищого навчального закладу та інші проблемні питання забезпечення економічної безпеки.

Надійшло до редколегії:

19.08.2019

Прийнято до друку: 27.09.2019

**Internal and external threats to safety of activity of higher educational establishment:
theoretical and practical aspects**

Melkovskiy O. V.

*Zaporizhzhia National University, str. Zhukovskoho, 66, Zaporizhzhia, Ukraine
av-melkovskiy@ukr.net*

Key words:

security system, internal and external threats, terrorist acts, extraordinary events, man-made disasters, preventive measures, criminal manifestations, economic security, security risks.

Higher educational establishment is the basic brunch of the system of recreation of public intellect and state elite, acquisition and distribution of new knowledge, preparation and retraining of staff. In the conditions of development of any state there is a necessity of improvement of quality of higher education.

Nowadays the native system of higher education is currently functioning under the terms of complex system calls, the main of which should include the following: shortage of entrants, connected with the demographic collapse of the late 1980-s – early 1990-s;

transition to the level system of education, which leads to a decrease in the volume of funding of higher education institutions; increased competitive rivalry in the market of higher education services; outflow of entrants from regions to universities of the capital cities and educational establishments of other states.

Taking into account international practice, it is possible to identify the key threats encountered by most educational establishments, namely:

- 1) terrorist acts,
- 2) fires, extraordinary events, man-made disasters,
- 3) acts of violence by third parties (mentally ill, those who are in the state of alcohol or narcotic intoxication),
- 4) criminal manifestations (theft, extortion, drug distribution),
- 5) internal conflicts between persons study or with teachers.

In order to ensure the safety of the higher educational establishment, the following tactical tasks must be implemented:

- 1) develop security policy of the educational establishment;
- 2) develop regulations on the security of the establishment;
- 3) create own security service or conclude an agreement with the security organization;
- 4) create posts of physical protection on key areas in the educational establishment;
- 5) implement control regime;
- 6) implement a system of access control and access management, integrating into it electronic student (pupil) tickets;
- 7) equip the educational institution with modern systems of security and fire alarm, video surveillance, video analytics and registration.

Вищий навчальний заклад є основною ланкою системи відтворення громадського інтелекту та державної еліти, отримання й поширення нових знань, підготовки та перепідготовки кадрів. В умовах розвитку будь-якої держави виникає потреба підвищення якості вищої освіти.

Вітчизняна система вищої освіти сьогодні функціонує в умовах дії комплексу системних викликів, до основних з яких слід віднести:

- дефіцит абітурієнтів, пов'язаний з демографічним спадом кінця 1980-х – початку 1990-х років;
- перехід на рівневу систему освіти, що приводить до зниження обсягів фінансування вищих навчальних закладів;
- посилення конкурентного суперництва на ринку послуг вищої освіти, відтік абітурієнтів з регіонів до

ВНЗ столичних міст та навчальних закладів інших держав.

У сучасному світі питання створення системи безпеки у навчальних закладах є досить актуальними. Інформація, що надходить зі ЗМІ про випадки безпрецедентної жорстокості по відношенню до учнів і персоналу як з боку терористів і кримінальних елементів, так і з боку самих учнів, іноді шокує.

Численні випадки, наприклад масові вбивства в школах і ВНЗ США, Росії та низки інших держав світу, вимагає професійного аналізу стану системи забезпечення безпеки навчальних закладів. У сучасний період Україна намагається стати активною частиною європейського та світового товариства, у зв'язку з чим зазначені проблеми є актуальними для нашої держави.

З урахуванням міжнародної практики можна визначити ключові

загрози, з якими стикається більшість навчальних закладів. Отже, ними є:

- терористичні акти;
- пожежі, надзвичайні події, техногенні катастрофи;
- акти насильства з боку третіх осіб (психічно хворих, таких, що перебувають у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння);
- кримінальні прояви (розкрадання, вимагання, поширення наркотичних речовин);
- внутрішні конфлікти між особами, що навчаються, або з викладачами.

При цьому статистика свідчить про те, що 90% проблем, пов'язаних з безпекою у навчальних закладах, викликані особами, що навчаються, і лише 10% – сторонніми особами.

Аналізуючи міжнародний досвід забезпечення безпеки навчальних закладів, зазначаємо, що у більшості країн цьому питанню приділяється особлива увага. Найбільш серйозний підхід до питань забезпечення безпеки існує у США.

Після трагедії 11 вересня 2001 року були створені національні програми комплексної підготовки у сфері безпеки, які включають роботу не тільки з охоронцями навчальних закладів, але й з батьками, учнями, викладачами та співробітниками. Усі, хто так чи інакше належить до навчального процесу, повинні вміти розпізнавати тривожні сигнали в поведінці учнів, знати, куди можна звернутися по допомогу.

При цьому є досить вагомою діяльність психологічних служб, зобов'язаних створити умови, за яких особи, які страждають на психічні відхилення, не почувалися б відірваними від суспільства.

Крім того, учнів захищають не тільки від загрози нападу терористами, пожеж або крадіжок, але й від самих себе. Як правило, в районах з небезпечною криміногенною ситуацією кожен вхід до будівлі навчального закладу обладнаний

кулезахисним пунктом з металошукачем, чергують поліцейські, а учні контролюються, один за одним проходять на уроки.

Якщо навчальний заклад розташований в тихому районі (або фешенебельному, як Беверлі Хіллз), то правила безпеки для учнів тут помітно знижені. Працюють кілька охоронців, які регулярно пересуваються шкільною будівлею та прилеглою територією, а допомагає їм контролювати ситуацію мережа відеокамер. За відеокамерами оператори стежать переважно в нічний час.

Після декількох трагічних випадків була переглянута політика безпеки в навчальних закладах Китаю. Зокрема, керівники народної освіти 14 провінцій, регіонів та муніципальних утворень провели конференції для обговорення шляхів підвищення безпеки. Старші посадові особи Пекіна, Тяньцзіня, Тибету, Хебей, Хубей, Шаньдун, Хенаня й багатьох інших областей та регіонів періодично особисто інспектують місцеві навчальні заклади й перевіряють, які заходи безпеки вжито. Крім того, створюються постійно діючі робочі комітети, що стежать за станом безпеки в школах і дитячих садах. Провінційні уряди вирішили направити більше поліцейських патрулів до шкіл для цілодобової перевірки документів.

Деякі великі міста вжили ще жорсткіших заходів. У Чунціні, на південному заході Китаю, в школах і дитячих садках цілодобово перебувають професійні охоронці з кийками, наручниками й балончиками з перцевим газом. У багатьох провінційних столицях, відповідно до заяв муніципальних органів влади, посилені заходи безпеки, встановлені відеокамери, охоронці забезпечені більш досконалим устаткуванням.

Разом з кримінальними загрозами велика увага в навчальних закладах передових держав світу приділяється пожежній безпеці. Так, за європейськими та американськими стандартами будівля

школи повинна мати не більше двох поверхів. На випадок пожежі ця вимога полегшить евакуацію дітей і доступ пожежників до палаючих приміщень.

Крім цього, школи обов'язково повинні бути оснащені системами пожежної сигналізації, а іноді – пристроями автоматичного гасіння вогню.

Водночас у пострадянських країнах, де рівень загроз традиційно високий, безпеці навчальних закладів не приділяється достатньої уваги.

Аналогічна ситуація склалася в Російській Федерації, де, незважаючи на неодноразові випадки кримінальних і терористичних посягань на учнів, питання безпеки навчального закладу залишається в компетенції його керівника.

Аналізуючи ситуацію в Республіці Молдова, ми можемо дійти невтішних висновків про те, що безпеці навчальних закладів не приділяється увага. Зокрема, не існує єдиної політики безпеки в цій галузі. Більшість шкіл і ВНЗ вирішує це питання за рахунок позабюджетних коштів, при цьому рівень підготовки осіб, зайнятих у сфері забезпечення безпеки, залишає бажати кращого.

Аналогічна ситуація існує в Україні. На практиці наявність сучасних систем охоронно-пожежної сигналізації, відеоспостереження та інших охоронних системи є скоріше виключенням, ніж правилом, тому це питання обов'язково має розглядатися на рівні Міністерства освіти і науки, а навчальні заклади мають бути забезпечені фізичною охороною за рахунок державного бюджету.

Задля забезпечення безпеки навчальних закладів необхідно реалізувати такі тактичні завдання:

- 1) розробити політику безпеки навчального закладу;
- 2) виробити положення про безпеку навчального закладу;
- 3) створити власну службу безпеки або укласти договір з охоронною організацією;

4) створити пости фізичної охорони на ключових ділянках у навчальному закладі;

5) реалізувати контрольно-пропускний режим;

6) впровадити систему контролю й управління доступом шляхом інтегрування в неї електронних студентських (учнівських) квитків;

7) встановити системи відеоспостереження та реєстрації, оснащені системами відеоаналітики;

8) оснастити навчальний заклад сучасними системами охоронно-пожежної сигналізації.

Охорона навчальних закладів – це складний комплекс заходів, який повинні організовувати тільки професійні охоронні компанії, де підібраний професійний склад працівників.

Впровадження комплексної системи безпеки в навчальних закладах має цілий комплекс технічних рішень. Задля цього реалізується технічна система контролю й управління доступом (СКУД), яка включає обмеження доступу до навчального закладу тільки авторизованими особами за спеціальними ключ-картами. Студенти отримують ідентифікаційну картку (на ній записані інформація про особу й телефон навчального закладу, за яким можна зв'язатися в разі будь-якої події). Одночасно картка є пропуском для доступу до навчального закладу.

Завдяки цій системі застосування подібних карт дасть змогу вести облік відвідування студентів, зокрема формувати спеціальну електронну базу, доступ до якої віддалено за спеціальним паролем зможуть отримувати батьки.

Запобіжним заходом є встановлення на вході до навчального закладу системи рентгеноскопічного контролю, яка допоможе виявити зброю в осіб, що мають намір її використання. Устаткування для рентгеноскопічного контролю випускається в портативному варіанті, пристосованому для використання в маленьких приміщеннях, а

також вузьких коридорах і дверних отворах. Огляд може проводити як співробітник охорони, так і підготовлений співробітник навчального закладу. Водночас можуть застосовуватися арочні металодетектори.

Наступним рівнем системи безпеки є відеоспостереження. Ці системи налаштовані таким чином, що дають змогу камерам, розташованим у різних місцях, одночасно передавати відеозображення співробітникам служб екстреного реагування прямо в патрульні автомобілі, що забезпечує швидке й ефективне реагування патрульних екіпажів на складну ситуацію. Камери нічного бачення широко використовуються, наприклад, в американських школах і дають змогу співробітникам охорони спостерігати за тим, що відбувається в школі після закінчення занять.

Разом з інфрачервоною камерою системи нічного бачення забезпечують відеоспостереження за периметром навчального закладу незалежно від розмірів і погодних умов. Використання камер відеоспостереження в навчальних закладах має деяку специфіку. Як спосіб запобігання злочинам відеозйомка дає змогу ефективно боротися з крадіжками та вандалізмом. Встановлені камери повинні бути вандалостійкими, мати вбудований механізм, що дає змогу автоматично виявляти вандалізм за допомогою сигналу тривоги, який подається в разі закриття або переміщення камери.

Особливо ефективним є застосування сучасних систем відеоаналітики, які дають змогу налаштовувати системи відеоспостереження під різні завдання. Наприклад, за допомогою подібних алгоритмів можна визначити у великих аудиторіях студентів, які списують.

Крім того, сучасні системи відеоспостереження завдяки дистанційному виміру температури тіла можуть визначати серед потоку осіб, що

прибувають до навчального закладу хворими.

Якщо для надійного запобігання й контролю наявних загроз фізичної присутності охоронця не вистачає або воно неможливо, в навчальному закладі може бути використана система дистанційного контролю. Сигнали, що надходять з відеокамер під час виявлення об'єктів, які рухаються, записуються, підтверджуються й надходять у центр віддаленого відеоконтролю, де оператор аналізує ситуацію й приймає рішення щодо її локалізації.

Нині існують спеціальні програми, за допомогою яких служби екстреного реагування можуть швидко ознайомитися з поверховими планами та фотографіями будівлі, шляхами евакуації, приміщеннями, в яких зберігаються небезпечні матеріали, оцінити обстановку й визначити місце зосередження спецтехніки.

Таким чином, співробітники служб екстреного реагування матимуть уявлення про об'єкт, коли прибудуть на місце події. Це особливо важливо в навчальних закладах, оскільки вони, як правило, розташовуються у великих будинках з великою кількістю приміщень, кабінетів.

Завершує комплекс основних заходів безпеки «тривожна кнопка» для екстреного зв'язку з підрозділами Національної поліції, встановлена у співробітника охорони та чергового.

Перехід до ринкових відносин і загострення конкурентної боротьби між ВНЗ привели до необхідності посилення уваги до проблеми економічної безпеки, під якою розуміється економічна захищеність ВНЗ та інтересів його працівників від зовнішніх і внутрішніх загроз, що дає змогу зберегти та ефективно використати свій економічний потенціал.

Економічний потенціал, що формується у ВНЗ, визначається сукупністю та рівнем розвитку таких факторів:

- кадровий потенціал, який здійснює освітню й науково-дослідну діяльність;

- матеріально-технічна база, перш за все забезпечення виробничими площами;

- соціальна база як одна з умов підтримки працездатності та стабілізації трудового колективу;

- організаційно-економічний механізм управління ВНЗ та фінансовими потоками;

- результативність фінансово-економічної діяльності.

Розгляд структури економічного потенціалу ВНЗ дає змогу визначити основні напрями забезпечення економічної безпеки. До них належать:

- розвиток інтелектуально-виробничого потенціалу, який здійснює освітню й науково-дослідну діяльність;

- ресурсозабезпечення, що включає стан власних виробничих площ, оснащення лабораторій необхідним обладнанням, їх збереження й розвиток;

- наявність соціальної бази та ефективність її використання;

- управлінська діяльність (те, які управлінські рішення щодо економічної безпеки будуть, прийняті керівництвом ВНЗ);

- економічна ефективність діяльності ВНЗ, що оцінюється фінансовим результатом та ефективністю використання економічних ресурсів, власних і залучених коштів, а також виконанням фінансових зобов'язань.

Загалом можна виділити такі фактори формування загроз економічній безпеці будь-якого ВНЗ:

- політичні фактори (загальна політична ситуація в країні);

- демографічні та національні фактори (зменшення чисельності місцевого населення в регіоні або державі);

- правові фактори (наявність правового забезпечення системи вищої освіти);

- соціально-культурні та морально-етичні фактори (загальний запит суспільства на привабливість вищої освіти);

- фінансово-економічні фактори (наявність економічної можливості населення на отримання вищої освіти).

Для створення механізмів запобігання негативним наслідкам впливу різних факторів на економічний стан вищої освіти необхідне їх детальне вивчення.

Необхідним є розроблення інструментарію оцінювання, моніторингу та забезпечення економічної безпеки, причому сама категорія «економічна безпека господарюючого суб'єкта» повинна визначатися з урахуванням специфіки функціонування цього господарюючого суб'єкта. Стосовно вищого навчального закладу економічна безпека трактується як економічна захищеність ВНЗ та інтересів його працівників від зовнішніх і внутрішніх загроз, що дає змогу зберегти й ефективно використовувати свій економічний потенціал.

Під загрозою тут розуміються зміни в зовнішніх та внутрішніх компонентах середовища функціонування господарюючого суб'єкта, які можуть привести до таких змін, що проблематичним стануть функціонування й навіть існування суб'єкта.

Деякі науковці визначають економічну безпеку освітнього закладу як стан наявності необхідних ресурсів і системи взаємовідносин між агентами ресурсообігу, що дають змогу якісно здійснювати функції організації та створюють стан її захищеності в економічних, соціальних і політичних умовах.

Очевидно, що для забезпечення високого рівня економічної безпеки й підтримання вищого навчального закладу в нормальному стані необхідна об'єктивна й оперативна інформація про зміни, що відбуваються в керованому об'єкті. У зв'язку з цим необхідно організувати

систему регулярного моніторингу, що надає менеджерам ВНЗ релевантну інформацію для прийняття своєчасних та ефективних управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки.

Отже, проблема економічної безпеки ВНЗ у сучасних умовах набуває особливої актуальності. Цьому сприяють економічна нестабільність суспільства, скорочення бюджетного фінансування низки ВНЗ, незрозумілість умов виживання за відсутності бюджетного фінансування, недосконалість законодавства (зокрема, розбіжність нормативних правил податкового та бюджетного обліку), відсутність механізму страхування ризику прийняття управлінських рішень у сфері освіти, різноспрямованість інтересів традиційно наявних у ВНЗ структурних підрозділів, наявність утриманських настроїв у працівників.

Проблема забезпечення безпеки вищих навчальних закладів зараз є досить актуальною, оскільки число небезпек і

загроз регулярно зростає, таких як тероризм, пожежі, кримінальні дії окремих осіб, економічна конкуренція. Рівень забезпечення безпеки більшості вищих навчальних закладів перебуває на край низькому рівні й вимагає модернізації. Основною проблемою є відсутність єдиної політики в цьому питанні, а також недостатня увага відповідних державних органів. Задля підвищення безпеки вищих навчальних закладів слід вжити комплексних заходів безпеки, які включають як встановлення постів фізичної охорони, так і застосування сучасних технічних засобів безпеки. Це дасть змогу звести до мінімуму число можливих негативних проявів щодо студентів та працівників ВНЗ. У сучасних умовах питання економічної безпеки мають бути основними у зв'язку з тим, що економічний стан будь якої структури держави є головним фактором загальної стабільності та забезпечення системи безпеки, зокрема ВНЗ.

УДК 342.56:35.072.2(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-2-12>

Втручання в діяльність судових органів як спроба посягання на принцип незалежності судової гілки влади в Україні

Сінельнік Р. В.

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
ruslan_sinelnik@ukr.net*

Ключові слова:

судова влада, суддя, правосуддя, незалежність, недоторканність, втручання в діяльність судових органів.

Надійшло до редколегії:

19.09.2019

Прийнято до друку: 28.10.2019

У статті розглянуто вплив реформаційних процесів у сфері судової влади України на втручання у діяльність судових органів. Автором проаналізовано засади судочинства, засади забезпечення незалежності судді, акцентовано увагу на важливості дотримання принципів незалежності та недоторканності судді. Наведено приклади категорій ситуацій, описаних у повідомленнях суддів про втручання в їхню діяльність, розглянутих Вищою радою правосуддя. Здійснено дослідження правових способів захисту від протиправного впливу на неупередженість носіїв судової влади. Автор розкриває наслідки скоєння злочинів проти правосуддя, обґрунтовує їх вплив на процес судового розгляду справи та